

Sortüzek Berzencén (1949, 1956)

Berzence Belső-Somogyban, közvetlenül a horvát (akkor még Jugoszláv) határ mellett fekszik. A falu lakosai többségének őseit a Festetich család hozta a Drávántúlról zsellérnek, cselédnek berzencei birtokaira. A környék mezőgazdaságát Berzence agrárproletár lakossága látta el munkáerővel.

A nagy gyermekéhdás következtében elaprózódó gazdaságok a falu egész lakosságát törpebirtokossá tették, és a lakosoknak a hiányzó létfenntartási szükségleteket idénymunkával kellett megkeresniük a környék jobbmódú falvaiban.

Mindezek ellenére az új rendszer propagandájának nem sikerült megnyernie Berzence lakóit. A mély vallásosságáról híres katolikus faluban továbbra is telve voltak a templomok, és az egyházi körmeneteken a falu apraja-nagyja részt vett. A csurgói járásban Berzence volt az egyetlen község, ahol apácázárda is működött. Az apácák a zárda épületében lévő óvodában és elemi iskolában oktatták a falu leányait.

A szerzetesrendek feloszlatása, az iskolák államosítása, az Egyház elleni propaganda és főleg a hercegprímás letartóztatása nyilvános felháborodást váltott ki a községben. A falu plébánosa, Pongrácz Tibor kinyilvánította nemtetszését Mindszenty letartóztatását, a zárda bezárását és az iskola államosítását illetően. A falu népe, papja mögé állva, igyekezett akadályozni az apácák elűzését, és az iskola állami tulajdonba vételét. A hatóság nem akart nyíltan a lakosság ellen fellépni. Az ÁVH úgy döntött, hogy egyszerűen elhurcolja a plébánost, és akkor a pásztor nélkül maradt gyülekezettel már könnyebben boldogul. 1949 tavaszának egyik éjszakáján a közeli nagyatádi laktanyából érkezett fegyveres ÁVH-s különítmény, körülvette a paplakot, azzal a céllal, hogy a plébánost magával vigye. Valaki riasztotta a lakosságot. Radics Vince harangozó félreverte a harangot. Az ágyaikból kiugró emberek gondolkodás nélkül kaptak kapák és vasvillák után, hogy a paplakhoz rohanva megvédjék plébánosukat. Dördült a sortűz. Ennek eredményeképpen Simonics Lászlóné holtan, többen pedig sérülten hanyatlottak földre. Az ÁVH-sok a pappal együtt több tucat embert hurcoltak el, és vittek kihallgatásra vagy vetettek börtönbe, köztük az egykor szomszédságomban élő Szollár Györgyöt, aki menyasszonyától hazafelé tartva, pusztva véletlenségből keveredett a paplaknál összegyűlt tömegbe.

A bíróság Pongrácz Tibor plébánost tíz évi, Radics Vince harangozót három évi, Varga Mihályt három és fél évi börtönbüntetésre ítélte. Maronics Jánosné pedig a vallatások következtében halt meg a börtönben.

Az ügyvel kapcsolatban többféle változat járt közzsájon, de biztosat nem tudott senki sem. Az ÁVH irodáiba, őrséire bevitt, kihallgatott, megkínzott emberektől elbocsátásuk előtt írásos nyilatkozatot követeltek, amelyben az érintett ígéretet tett arra, hogy abból, amit látott, hallott vagy vele történt a kihallgatás alatt, semmit nem mond el, még a legközvetlenebb családtagjának sem. A legtöbb ember száját, aki ebben az ügyben, vagy később másiban az ÁVH kezébe került, lezárta a félelem lakatja...

1956-ban, a forradalom idején, az országban több helyen szimpátiatüntést rendeztek és ez Berzencén sem történt másképpen. Október 27-én a falu néhány tekintélyes gazdája felkereste Lovrencsics Lajos tanácselnököt, azzal a céllal, hogy a faluban rendeződő szimpátiatüntetésen ismeresse a forradalom követeléseit. Lovrencsics a csurgói járási pártbizottsághoz fordult tanácsért, ahol úgy határoztak, hogy engednek a falu követeléseinek. Árpási András határőrhadnagy tudomást szerzett minderről és a tanácsházán megfenyegette az elnököt: amennyiben teljesíti a nép követelését, szétlöveti a tüntetést. Délután 4 óra körül néhány fiatal behatolt a tanács épületébe és az adó- begyűjtési és birtokleveleket kezdte égetni. Lovrencsics közbelépésére az akció félbeszakadt. 3 óra körül mintegy ezer ember gyűlt össze a tanácsháza előtt és egy csoportjuk folytatta az égetést. Ugyanebben az időben Árpási hadnagyot megfenyegette egy ittas fiatalember, felesége és barátai azonban elvitték. Árpási hadnagy fenyegetettnek érezvén magát, a somogyudvarhelyi parancsnokságtól segítséget kért. 8 óra körül Lovrencsics beszédével megkezdődött a gyűlés, majd a résztvevők felvonulást rendeztek. Eközben le-döntötték a szovjet emlékművet és megkezdték a vörös csillag leverését a tanácsháza homlokzatáról. Ekkor érkezett meg a somogyudvarhelyi határőr-parancsnokságról egy 5-6 fős szakasz. Az egységet Béres Sándor törzsőrmester vezette Berzencére, Iovas kocsin érkeztek 9 óra körül. A tanácsház elé érve az egység parancsnoka világító lövedéket lőtt ki és a tűzparancs kiadásával fenyegetőzött, ha azonnal nem oszlik fel a tömeg. A személyes rokonságomba tartozó Loncsár Vendel, a gyűlés egyik vezetője, néhány társával kinyújtott kézzel indultak a határőrök felé, meg akarta győzni őket, hogy a nép oldalán a helyük Ekkor elhangzott a tűzparancs.

A sortűznek négy halálos áldozata és hat sebesültje volt. A sortűz után az egység azonnal lovas kocsira szállt és visszament Somogyudvarhelyre. Loncsár Vendél 45 éves, szintén rokonságomba tartozó Kovács József 43 éves, Holecz Istvánné (áldott állapotban lévő) 28 éves lakosok a helyszínen lelték halálukat. Virovecz Ferencné pedig a nagykanizsai kórházban halt meg.

Emléküket a 2004-ben felállított, Berzence központjában álló kopjafa őrzi.

Csekő Áron

Forrás: Kovács Andor: Forradalom Somogyban.

Csendes forradalom Tolnában

Tolna megyében az 1950-es években az emberek többsége földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott, kisebb részük bányákban dolgozott, az ipart néhány kicsiny üzem képviselte. Nem is volt jelentős nagyipara, a nagyüzemekben hiányzott a rendezettség a munkások között, ráadásul a jelentősebb gyárak, ipartelepek sem a megveszékelyen voltak, hanem a környező településeken (pl. Bonyhádon). A nagyvárosokban diákok által kezdeményezett megmozdulások fiatalos lendülete nem érződött mégynkben, azért mert ebben az időben még nem volt felsőoktatási intézmény Szekszárdon.

A politikai életben szerepet játszó emberek sem léptek fel szónoklataikkal, nem buzdították kellőképpen a népet. Nem volt egy kiemelkedő egyéniség a politikusok között, aki vezére lett volna a forradalmi tábornak. A vezetők vagy lemondtak (megfenyegették őket) vagy túl késő volt már a cselekvéshez. Vezetők jöttek-mentek, pártok buktak el és erősödtek meg.

Az elmondottakból következően viszonylag csendesen zajlott az 1956-os forradalom Tolna megyében.

Az első megmozdulások a kommunista szimbólumok és jelképek elleni tettekben mutatkoztak meg. Ledöntötték a szobrokat, emlékműveket, a vörös csillagokat. Tiltakoztak a nemzeti önértzetet sértő intézkedések miatt. A diákság az orosz nyelv tanulása ellen emelte fel szavát, a kisebb településeken a beszolgáltatást, a tagosítást sérelmezték. „Jókai Mihályné (egy ötgyermekes családanya) mikor otthonánál megjelentek az elszámoló bizottság tagjai és a csekély gabonáját el akarták venni, idegrohamot kapott. A segítségére siető felsőnőnei polgárokat szétkergették. Az ügy a járási bíróság elé került, de nem tudták megvédeni a nőt. 1955 őszétől ismét elkezdődött a tagosítás. A sokszor indokolatlannak tűnő földeserék elkieserítették a lakosságot. Az érintettek ellenállása miatt a hatóságok csak erőszakos eszközökkel tudtak érvényt szerezni akarataknak. A konfliktus azokon a településeken volt a legjelentősebb, ahol az egykori cselédektől és telepesektől vették el azt a földet, amelyet 10 éve magukénak éreztek. Bölcskén a parasztok kaszákkal kergették ki a faluból a földmérőket¹ s elégették a beszolgáltatási és adóügyi iratokat.

A budapesti népfelkelés hírére megalakultak a nemzeti bizottságok október 23-án. „Célkitűzéseik megegyeztek a fővárosiakkal nemzeti függetlenség, polgári demokratikus szerkezet kialakítása. Szekszárdon a baktai szőlők visszaadása is hangsúlyos kérdéssé vált.”² A felvonulásokat a középiskolás diákok, tanáraik, más megyék egyetemre járó hazalátogató hallgatók kezdték, majd csatlakoztak később a hányászok és a polgárok is. Szekszárdon október 26-án került erre sor. Gerő leváltásának híre után. Kitűzték a kokárdát, este ünnepélyes keretek között megkoszorúzták a magyar hősi emlékművet, amit addig az elnyomás miatt nem tehettek. Sulyok András és Cziráki Ádám vezette ezt a koszorúzást, majd beszédet mondtak, és a tömeggel elindultak ledönteni a szovjet emlékművet. Ez a művelet több órát vett igénybe, de idejük volt rá bőven, hisz végül is szabadon tehetek bármit, mert nem léptek közbe a fegyveres erők. Ugyanis amikor kiderült, hogy mire készülnek – a hírek szerint – azonnal telefonáltak Nagy Imrének, hogy mit tegyenek, lépjenek-e közbe? A miniszterelnök nem akarta, hogy a tömegbe löjjenek, azt mondta: döntsék csak le a szobrot, a szovjetek úgy is építenek másikat Így több órás hadművelet után egy teherautó segítségével sikerült tönkretenni az emlékművet. Majd a szobor ledöntése után megrohmozták a tanácsházát, s onnan a börtön épületéhez vonultak. A börtön egyik ablakából leadtak pár figyelmeztető lövést, mire a néhány százas tömeg feloszlott.

¹ Dr. Szilágyi Mihály: A Tolna megyei Nemzetőrség története 1848–49, 1956., 2000. Szekszárd 2006. 162. old.

² Dr. Szilágyi Mihály: i. m. 164. old.